

KURALCILIK VE BETİMSELLİK YAKLAŞIMLARI ARASINDA ARAP DİLİNE BİR BAKIŞ

Rıfat AKBAŞ (*)

Öz

Arap Dili ve bu dilin hüviyeti ele alınıp incelendiğinde karşımıza kuralcılık ve betimsellik olmak üzere iki temel yaklaşım çıkmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi, dile ait kurallara, metinler üzerinde bir ölçüt olarak bakmakla beraber bu kuralları, dilin kullanımı esnasında mutlaka uyulması gereken kanunlar olarak da değerlendirir. İkincisi ise dili kaynak olarak ele alıp inceler ve betimler. Ama asla dogma olarak değerlendirmez. Ayrıca bu yaklaşımda metni oluşturan dilin yapısı ve işlevi temel alınır. Dolayısıyla metinde, düzenlenmiş halde karşımıza çıkan dilbilim malzemesinin kendi içinde dikkate alınması ve incelenmesi esas ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Arap Grameri, Kuralcılık, Betimsellik. Dilbilim.

An Overview to Arabic Language Between Prescriptivism and Descriptivism Approach

Abstract

It is faced with two main approaches named Prescriptivism and Descriptivism when we examine Arabic Language and its identity. The first of this approach considers the linguistic rules both as a criterion on the texts and a certain mandatory regulation while using language. Besides, the second approach handles the language as source, examines and describes. But, it never considers as a dogma. Also, the structure and function of language are taken into consideration in this approach. Therefore, the subject of examining and consideration of grammar materials faced regularly in its own situation comes into prominence in a text.

Keywords: Arabic Language, Arabic Grammar, Prescriptivism, Descriptivism, Grammar.

---

*) Öğr. Gör., YYÜ İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı
(e-posta: akbasakbasa.1988@hotmail.com)

1. Giriş

Makalenin ana temasına değinmeden önce kuralcılık ve betimsellik kavramlarının kısaca bir açıklamasının faydalı olacağı kanaatindeyiz. Şöyle ki: Dilde kuralcılık anlayışını, doğru ve yanlış eğilimine giden, dili katı metotlarla sınırlayan ve belli (ölçünlü) bir lehçe etrafında konuşulmasını olmazsa olmaz olarak görenlerin bakış açısı oluşturur. Betimsellik yaklaşımında ise, herhangi bir yörenin ağız hareket noktası alınmadığı gibi konuşulan diller arasında bir hiyerarşik ilişkisi de söz konusu değildir.

İslâmiyet'ten sonra Doğu dünyasındaki filoloji ve gramer konulu çalışmalar, erken bir dönemden başlayarak çok hızlı bir şekilde gelişme sürecine girmiştir. Bu dinin kutsal kitabı olan Kur'ân'ın yeni Müslüman olan halklar tarafından doğru olarak anlaşılması ve her türlü tehlikeye karşı korunabilmesi, dil, gramer ve dilbilim alanında önemli üslup araştırmalarını gerekli kılmıştır.

Bu bağlamda Arap dili etrafında yoğunlaşan faaliyetler hicri birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö: 69/688-9) tarafından başlatılıp yürütülmüştür. İlk sistemli ve kurallı hareketi başlatanlar olarak da gerek Halil b. Ahmet (ö: 175/791) ve onun öğrencisi Sîbeveyh(ö: 180/796) gerekse onlardan sonra bu harekete katılan yüzlerce Arap dilbilimci Kureyş lehçesi etrafında bir ittifak oluşturarak söz konusu lehçenin Arap dili için bir mi'yâr/ ölçü olması gerektiği fikrini ortaya atmışlardır.

Öte yandan ciltler dolusu kitaplara sığmayan Arap dil kuralları/grameri ve bu kurallar çerçevesinde bitmek tükenmek bilmeyen kişisel teori ve yorumlar da ilk dönemden itibaren bazı dilbilimcilerin dikkatini çekmemiş değildir. Zira bir dilin incelenmesinde onun sadece biçimsel yönünü oluşturan kurallar üzerinde gereğinden fazlaca durup, anlam ve bağlam yönünü göz ardı etmenin doğru olmadığını ileri sürenlerin varlığı görmezden gelinmemelidir.

Kısacası öteden beri Arap dili etrafında iki genel bakış açısının (kuralcılık ve betimsellik) hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilkinde geleneksel ve klasikçi diğerine ise, katı kuralcılık yaklaşımını eleştiren ve dil kuralları konusunda dilbilimcileri esnek olmaya çağırın bir nevi yenilikçi hareket olarak da bakılabilir.

2. Arap Dilinde Kuralcılığın Önemi

Aslında kuralcılık derken bununla Nahiv İlmi'nin temellerini oluşturan ve daha sonra da bu temeller üzerinden şurûhatlara kapı aralayan dilbilimcilerin faaliyetleri kastedilmektedir. Bu faaliyetlerin aktörlerine de nahviyyun/nahivciler¹ dendiği Arap dilbilim kaynaklarında sıklıkla geçmektedir.²

1) et-Tehânevi, Muhammaed Ali, *Keşşaf-u İstilahatı'l -funun ve'l-Ulum*, Mektebet-u Lübnan, thk. Ali Dahruc, trs. s. 1684.

2) Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kızıklı, Zafer, "Ebu'l-Esved Ed-Du'eli'nin Arap Gramer Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Dini Araştırmalar*, 2006, c. IX. s. 25, Güz, s.265-280.

Arap dilbilimi alanında kurallarla dopdolu eserlerin kaleme alınması gerekliliğini, giriş kısmında anlatılanın yanı sıra İslam coğrafyasının sürekli genişlemesi ve farklı halkların bu dini benimsemeleri sonucunda bir kültür karışıklığının ortaya çıkma süreci de tetiklemiştir.

Arapça'yı düzgün konuşamayanlara karşı daha sonraki dönemlerde girişilen bir takım bireysel faaliyetler de olmuştur. Nitekim İbnü's-Serrac (ö: 316/929) *Kitabü'l-Usûl* adlı eserinde, çalışmasının amacını, kişinin onu öğrenerek Arap diline yönelmesi olduğunu belirtir.³

Nahiv ilminin, "kıyas yoluyla Arapların konuşma tarzına göre, kelamın doğrusunu yanlışından ayırt etmek" maksadıyla yazıldığını ifade eden er-Rümmani (ö: 384/994) bu çalışmaların gelişigüzel konuşmaları dizayn ettiğini açıklar.⁴

Arap dil kurallarının sebeplerini *el-İdah fi İleli'n-Nahv* adlı eserinde inceleyen ez-Zeccâcî (ö: 337/949) de, *nahiv illeti başta olmak üzere, nahivdeki kuralların ihticacını/ dayanaklarını yapmak, sırlarını zikretmek, gizli ve kapalı olan güzelliklerini keşfetmek* için söz konusu eseri kaleme aldığını belirtmektedir.⁵ Zaccâcî'nin bir diğer eseri olan *el-Cumel'i* şerheden İbn Ebi'r-Rabî(ö: 688/1289)'nin, dil kurallarının çok önemli olduğunu dolayısıyla da muvaffak olmak isteyen her talebenin bunlardan haberdar olması gerektiğinin altını çizmesi,⁶ şerh ettiği metinlere katıldığının bir göstergesi olarak algılanabilir.

Yukarıda da değinildiği üzere dil kurallarının öneminden söz edenler bir bakıma kurallarla ön plana çıkan çalışmaların ne denli önemli olduğunu ispatlamaya çalışırlar. Bu bağlamda, kuralcı çalışmaların bir nevi ilham kaynağı olan bedevi Araplarla bir hayli zaman geçiren⁷ İmam Şafii (ö: 204/820) şöyle der:

"Ben sırf fıkıh bazında bana yardımcı olsun diye yirmi sene Arap dil kurallarını tahsil ettim."⁸

Yine bu konuda İbn Faris'(ö: 395/1005); *Eskiden insanlar, yazma ve okuma esnasında bazı günahlardan kaçtıkları gibi dil hatalarından da kaçarlardı. Günümüzde ise bu*

3) İbnü's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, thk. Abdül-Hüseyn el-Fetlî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1985, c. I, s. 36.

4) er- Rümmani, *Resail fi'n- Nahv ve'l-Luğa*, thk. Mustafa Cevad - Yusuf Ya' kub el- Meskuni Bağdad, 1969, s. 38.

5) ez-Zeccâcî, *el-İdah fi İleli'n-Nahv*, thk. Mazin Mübarek, Daru'n-Nefais, 3. Baskı, Beyrut, 1399/1979, s. 38-40.

6) İbn Ebi'r-Rabî, Ubeydullah b. Ahmed el-İşbilî, *el-Basit fi Şerhi Cumeli'z-Zeccacî*, thk. İyad b. İdu's-Sibîti, Daru'l-Ğarbi'l-İslamî, 1. Baskı, Beyrut, 1407/1986, s. 155-156.

7) Ebu Naîm Ahmed b. Abdullah el-Esfehanî, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakatu'l-Esfiya*, Mektebetu'l-Han-cî, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1416/1996, c. IX, s. 81.

8) el-Beyhakî, Ahmed, *Menakibu's- Şafîi*, thk. Seyyid Ahmed Saker, Mektebet-u Daru't- Turas, Kahire, 1390/1970, c. II, s. 42.

*hatalar uyarıldıkları halde hadisçiler ve fukahâ tarafından işlenmektedir*⁹ şeklinde bir eleştiriyi yapmıştır.

Arap Dil kurallarını fesahat, belağat ve nazm kavramlarıyla eş değer olarak gören el-Cürcani, (ö: 471/1078-79) kişinin bu kurallardan ne kadar haberdar olup olmayışını bir kıstas olarak belirlemekte ve tabiri caizse kişiye ona göre puan biçmektedir. *Bir cümle kurarken kullanılacak olan kelimeleri nahiv ilminin gerektirdiği şekilde sıralamak, nahiv kurallarına uymak ve nahiv ilminde belirlenmiş olan esasları koruyarak bunlardan hiçbirini çiğnememek nazmın ta kendisidir*¹⁰ şeklinde değerlendirmesi söz konusu bu tutumunu açıklar niteliktedir.

Arapça'yı İslam dininin bir parçası olarak gören ve öğrenilmesini farz kabul eden İbn Teymiye (ö: 728/1329) *وما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب* *Vacibin ille de kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir* ilkesi gereği bu iddiasını biraz daha ileri taşır.¹¹ Binaenaleyh Kur'an ve Sünnetin bilinmesinin farz olduğunu öne süren İbn Teymiye, Arapça dilbilgisi olmadan da bu bilincin gerçekleştirilemeyeceğini ileri sürerek bu çıkışı mesnetlendirmeye çalışır.

İbn Teymiye'nin görüşüne paralel bir değerlendirme de Muhammed Salih el-Useymin (ö: 1421/2001) tarafından yapılmıştır. Zira kendisi, özellikle Kur'an ve Hadis'in anlaşılmasında eşsiz bir rolü olan nahiv ilminin farziyatını ileri sürmese de çok gerekli olduğunun altını çizer.¹²

Kıscacası ister tefsir ister hadis alanında söz sahibi olmak isteyenlerin¹³ hatta kâtiplerin bile¹⁴ kesinlikle Arap dil kurallarından yani dilcinin silahı olan¹⁵ nahiv ilminden haberdar olma zorunluluğu bir hayli dile getirilmiştir ki bu da söz konusu kuralların gerekliliğinin bir göstergesi olarak sunulabilir.¹⁶

9) Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *es-Sahibî fi Fikhi'l-Luğa*, thk. Ahmed Hasan Besec, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1418/1997, s. 35-36.

10) el-Cürcânî, *Delailu'l-İ'caz*, thk. Ebu Fihri Mahmud Muhammed Şakir, Mektebetu'l-Hanci, Kahire 2004, s. 81. Ayrıca bkz: Cuber, Muhammed Abdullah, *el-Uslub ve'n-Nahv*, Daru'd-Da'veti, 1. Baskı, İskenderiyye, 1409/1988, s. 15-16.

11) İbn Teymiye, *İktidau's-Sirati'l-Müstakim li-Muhalifeti Ashabi'l-Cahim*, thk. Nasr b. Abdulkerim el-Ukal, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, trs. s. 469.

12) Bkz: el-Useymin, Muhammed Salih, *Şerhu'l-Acurrumiyye*, Mektebetu'r-Ruşd, 1. Baskı, Riyad, 1426/2005, s. 9-10.

13) İbn Yaîş) *Şerhu'l-Mufasssal*, İdaretu't-Tabbaâtu'l-Münire, Mısır, trs, c. I, s. 8.

14) el-Kalkâşendî, Ahmed b. Ali, *Dev'u's-Subhi'l-Musfir*, thk. Mahmut Selame, 1. Baskı, Mısır, 1326/1906, s. 58; *Subhu'l-A'şâ*, Daru'l-Kutubi'l-Mısıriyye, Kahire, 1340/1922, c. I, s. 167-168.

15) Fecal Mahmut,, *el-Hadisü'n-Nebevî fi'n-Nahvi'l-Arabî*, 2. Baskı, Riyad, 1417/1997, s. 26.

16) Bkz: el-Bağdadî, *el-Camiû li-Ahlaki'r-Ravî ve Âdâbu's-Samiû*, thk. Mahmud et-Tahhan, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, 1403/1983, II, 25-35; Zuben, Ammad Ahmed Süleyman, *Ebu's-Suud ve Menhecuhu fi'n-Nahv*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniversitesi, 2006, s. 4-19; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Camiu'l-Usul fi Ehâdisi'r-Resul*, thk. Abdulkadir el-Arnaut, Mektebetu'l-Halvanî, 1389/1969,

2.1. Arap Dilbiliminde Kuralcılığın Yoğunlaştığı Alanlar

Arap dilbiliminde kural ağırlıklı çalışmaların en fazla görüldüğü alanları incelediğimizde genellikle karşımıza *kıyas*, *âmil*, *illet* ve *i'rab* kavramları çıkar. Nitekim bu çalışmaların sistemleşmesinde ve ileri düzeye taşınmasında bir öncü¹⁷ ve müessis olarak bilinen Halil b. Ahmet (ö: 175/791) nahiv kaidelerini koyup ve nahvin yapısını oluştururken bunu sema (duyumu), kıyas ve illetlere dayandırmıştır. Arap dili ile ilgili Halil'in bu çabaları ve özellikle de *Kitabu'l-Ayn* iskeletini oluşturmada izlediği bu metot, dağınık vaziyetteki dile düzen kazandırmış ve elbette ki bazı sistemli ilkeler sunmuştur.¹⁸

Semâ (duyumu) için Kurân-ı Kerim'in kıraatlerinden ve nakil ve fesahatlerine güvenilen has Arapların ağızından yapılan alıntı olmak üzere iki kaynak kabul eden Halil, şiir ve terimleri almak için fasih Arapçanın konuşulduğu bâdiyelere kadar gitmiştir. Hatta duyumu sahasında Hz. Peygamber'in hadislerini, daha çok fesahatlerine güvenilmeyen acemler tarafından ve mana ile nakledildiği için güvenilir kabul etmemiştir.¹⁹

İbn Haldun, (ö: 808/1406) da gramer ilminin ortaya çıkışını, yeni fethedilmiş bölgelerde dilin bozulması ile ilişkilendirirken şunları aktarır:

*İleriyi gören bazı âlimler, sözü edilen lisan melekesinin büsbütün bozulmasından, bu yüzden de Kur'an ve Hadis'i anlama yollarının kapanmasından korktular. Bundan dolayı kendilerine has ifade tarzından bir takım düzenli kaideler ortaya çıkarttular ki bunlar diğer kullî ve umumî kâidelere benzemekte idi. Öbür nevilerinin hepsini bunlara kıyas etmekte ve bunlar içerisinde yekdiğerinin benzeri olan ibareleri aynı hükümde tutmakta idiler. Sonra bu kelimelerdeki hareketlerin değişmesiyle delâlet ve mânânın da değiştiğini gördüklerinden bir ıstılah olmak üzere bu değişikliğe i'rab ismini verdiler. Bu değişikliği icap ettiren şeye de âmil adını verdiler.*²⁰

Temmam Hassan'da *el-Lugatu Beyne'l-Mi'yariyye ve'l-Vasfiyye* adlı eserinin birinci kısmı olan mi'yariyye/kuralcılık bölümünün başında, kıyas, âmil ve illet kavramlarından söz eder.²¹

c, I, s, 37; es-Suyûtî, *Tedribu'r-Ravî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî*, thk. Ebu Abdurrahman Salah b. Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1417/1996, c, I, s, 8-9.

17) İbn Halkan, *Vefeyâtu'l-A'yân*, thk. İhsan Abbas, Dar-u Sadr, Beyrut, trs, c. II, s. 244.

18) el- Cabiri, M. Abid, *Arap İslam Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba, 3. Baskı, İstanbul, 2001, s. 92.

19) Dayf, Şevkî, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, 2005, s. 46-47.

20) İbn Haldun, *el-Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay, 8. Baskı, İstanbul, 2012, c. II, s. 1003-1004. Ayrıca bkz: Şeyh Muhammed Abdullah b. et-Temîn, *el-Lahnu'l-Lugavî ve Âsâruhu fi'l-Fikhi ve'l-Luga*, thk. Şuruk Muhammed Süleyman, Dairetu's-Şuûni'l- İslamiyyeti ve'l- Ameli'l Hayrî, Dubaî, 1.Baskı, 1429/2008, s. 52-53.

21) Bkz: Hassan, Temmam, *el-Lugatu Beyne'l-Mi'yariyye ve'l-Vasfiyye*, Mektebet-u -el-Angelo el-Mısriyye, Kahire, 1958, s. 4-39.

2.1.1. Kıyas

Kurallı çalışmaların basamaklarından birini teşkil eden “**kıyas**”tan başlayacak olursak terim anlamıyla, *dilsel birimler arasındaki bir bağıntı aracılığıyla kurulan orantıdan kalılarak yeni biçimler oluşturmaktır* şeklinde tanımlayanlar olduğu gibi, *şekil veya anlam bakımından dildeki bazı kelime ve yapıların örnek alınması ve yakıştırma yoluyla onlara benzetilerek yeni kelimeler türetilmesi; bir kelime ve yapıdaki şeklin başka bir kelimeye aktarılması* şeklinde tanımlayanlar da vardır.²²

Arap filolojisinde kıyasın, nahiv alanında ortaya çıkışı, daha doğru bir tanımlamayla dildeki ve konuşma işlemindeki varlığının fark edilişi Abdullah b. Ebi İshâk el-Hadramî’ye (ö: 117/735) bağlanır. İbn Sellâm’ın (ö: 231/846) İbn Ebi İshâk’ı Arap gramerine neşter vuran, kıyas ve illet olgusunu enine boyuna ele alan ilk kişi olarak anması bunu teyit etmektedir.²³

Ayrıca kıyas ilk aşamada gramerin tespitine ilişkin bir modeli belirleyerek o modeli referans alma ilkesine dayanmıştır. Bu çerçevede Arap yarımadasının ortası merkez alınmış²⁴ bu merkezden uzaklaşan kabile kullanımları şaz ve zayıf yapılar olarak tanımlanmıştır.²⁵

İbn Malik (ö:672/1274) iştigal konusunu anlattığı *elfiye*’sinde şöyle der:

وَالرَّفْعُ فِي غَيْرِ الَّذِي مَرَّ رَجَحٌ   فَمَا أُبَيِّحُ أَفْعَلٌ وَدَعُ مَا لَمْ يُبَيِّحْ

*İştigale mevzubahis olan ismin merfu okunması (daha önce geçen hususların dışında) tercih edilir. Öyle ise müsaade edileni uygula müsaade edilmeyenden de uzak dur.*²⁶

Görüldüğü gibi, Arap gramercileri *şunu yap bunu yapma* tarzında çok seçici ve kuralcı davranarak sürekli dili kontrol altına almaya çalışırlar.

22) Gündüzöz, Soner, *Arapçada Kelime Türetimi: Kavramlar Kuramlar*, Kayıhan Yay, 2005, s. 88.

23) el-Cumahî, İbn. Sellâm *Tabakâtu’s-Şuarâ*, thk, Cuzeif Hel-Taha Ahmed İbrahim, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2001, s. 30.

24) Dilcilerin bu konuda çok hassas davrandığını söyleyebiliriz. Örneğin: Farslar ve Nebatlarla teması nedeniyle Bekr, Irak şehirlerine yakınlığı sebebiyle de Tağlib kabilesini fasih olarak kabul etmişlerdir. Şam’daki lehçelerden etkilendikleri düşüncesiyle de Kelb, Gassan, Lahm ve Behrâ kabilelerinden dil malzemesi almamışlardır. Bu sebeple dilleri saf ve âri durumdaki Kays, Temim ve Esed kabilelerini tercih etmişlerdir. Bkz: Demirayak, Kenan *Abbâsî Devri Edebiyatı*, Erzurum, 1998, s. 185; Hassan, Temmam, *el-Lugatu’l-Arabîyyetu Ma’nâhâ ve Mebnâhâ*, Daru’s-Sekâfe, el-Mağrib (Fas), 1994, s. 14.

25) İlyâs, Munâ, *el-Kıyâs fî’n-Nahv Ma’a Tahkiki Bâbi’s-Şâz mine’l-Mesâ’ili’l-Askeriyyât*, Dâru’l-Fikr, Dimeşk, 1985, s. 81. Ayrıca Kıyas hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Abdulaziz, Muhammed Hasan, *el-Kıyas fî’l-Lugati’l-Arabîyye*, Daru’l-Fikri’l-Arabi, Kahire, 1415/1995, s. 19-121.

26) Bkz: *Elfiyyet-u İbn Malik*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1989, s. 23; el-Fevzan, Abdullah b. Salih, *Delilu’s-Sâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, Dâru’l-Müslime, 1. Baskı, 1998, c. I, s.364; *Şerhu’l-Eşmunî alâ Elfiyeti İbn Mâlik*, thk, Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru’l-Kutubi’l-Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 1375/1955,c. I, s.192-193.

Kisâî (ö: 189/805) nin, neredeyse kuralcılıkla özdeşleşmiş olan nahiv ilmini, *kendisine uyulan ve her meselede yararlanılan bir kıyas*²⁷ şeklinde değerlendirmesi, bir tanımın yanı sıra kıyas kavramının işlevini de açıklar niteliktedir.

2.1.2. İlet

Kıyas gibi etraflıca ele alınıp incelenen ve aynı zamanda hakkında birçok çalışmaların da ortaya konduğu bir başka alan olan **ilet**, nahiv ilminde, makisin (kıyas edilenin), makisaleyh (kendisine kıyas edilenin) hükmünü almayı hak ettiği ve dolayısıyla da makis aleyhteki bir hükmün makise verilmesine sebep olan bir sıfat ve özellik şeklinde görülmüştür.²⁸

Aynı şekilde ilet, nahiv ilminde kullanılan en temel unsurdur. Zira dilci, bütün akli yeteneklerini ve işlevlerini ilet yoluyla göstermektedir. Bu yüzden yeni şeyleri keşfetmeye götüren ilet, nahiv ilmiyle birlikte vardır. Zira kural koyarken onun illetini de açıklama gereğinin şart olduğu açıktır.²⁹

Sibeveyh, ilet ve çeşitlerini eserinde çokça kullanmıştır.³⁰ Genellikle hocası Halil b. Ahmet'i takip etse de ondan daha geniş bir şekilde konuya yaklaştığı söylenebilir. Yaptıklarına bakıldığında, açıklama, tahlil/analiz, teşbih ve tahfif gibi illetleri bir hayli kullanıp öğrenmeye yönelik bir amacının olduğu görülmektedir.³¹

ez-Zeccâcî' İlet'i *nahiv ilminde kullanılan kuralların sırları ve sebepleri* anlamında kullanmıştır.³² Kendisi *el-İdâh* adlı eserinde ilet konusuna çok az yer vermesine rağmen³³ bu eseri nahiv kurallarını toplama ve belirlemeden ziyade; bazı kuralların nasıl belirlendiği, bu belirlenme esnasında öne sürülen sebepleri, bu sebeplerin gerisindeki sırları ve dil ilmiyle ilgili bazı konulara yaklaşımları ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Ayrıca ez-Zeccâcî, mevcut nahiv ilminin sınırlarını zorlayarak, sürekli olarak ihtilaf-ları ve sebeplerini ön plana çıkarıp bu ilmin teorisini da irdelemek istemiştir.³⁴

27) Bakırcı Selami-Demirayak, Kenan, *Arap Dili Grameri Tarihi. Başlangıçtan Günümüze*, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yay, Erzurum, 2001, s. 65.

28) Çıkar, Mehmet Şirin, *Kıyas Bir Nahiv Usul İlmi Kaynağı*, Ahenk Yay, Van, 2007, s. 124.

29) Çıkar, *Kıyas*, s. 125-126.

30) Bu konuda, Muhammed Haydar (Biskra) Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Dekkanı Prof. Dr. Muhammed Han, *Usulu'n-Nahvi'l-Arabî* adlı eserinde Sibeveyh'in *el-Kitap*'ta yaklaşık 67 illet çeşidi kullandığını tablo şeklinde okuyucunun takdirine sunar. Bkz: Han, Muhammed, *Usulu'n-Nahvi'l-Arabî*, Matbaat-u Camiât-i Haydar, Cezayir, 2012, s. 113-116.

31) Çıkar, *Kıyas*, s. 130.

32) Zeccâcî, *el-İdâh*, s. 40.

33) Zeccâcî, *el-İdâh*, s. 64-66.

34) Çıkar, Mehmet Şirin “*ez-Zeccaci'nin el-İdah fi İleli'n -Nahv ve el-Cumel fi'n- Nahv Adlı Eserleri Bağlamında Nahiv İlmine Bakış*”, *Nüsha*, 2004, c. IV, s. 14, Yaz, s. 73.

2.1.3. Âmil

Âmil kavramına³⁵ gelince şunlar söyleyebilir: gramerciler raf‘, nasb ve cer’den oluşan i‘rabı, fa‘iliyet, mef‘ûliyet ve izâfet anlamlarına alamet olarak tayin ettiler. Bu kavramları da i‘rabı icap ettiren kavramlar olarak nitelediler. İ‘rab alametlerini alabilme özelliğine sahip olan isimle ilişkilendirilmeleri sonucunda sözü edilen bu manaların ortaya çıkması-na sebep olan faktörleri de âvamil diye isimlendirmeye gitmişlerdir.³⁶

Bu kavram³⁷ Ebu‘l-Esved‘le başlayıp Sîbeveyh‘le sistemleşme sürecine girmiş ve sonraki âlimlerin elinde en mükemmel şekline ulaşmıştır. Ayrıca âmil, Arap gramerinin dolayısıyla da Arap dilinin öğrenim ve öğretiminde vazgeçilmez bir didaktik fonksiyona sahiptir. Ara sıra ona karşı yükseltilen itiraz seslerine rağmen yine de onu, Arap gramerinin en temel bir özelliği olarak görülmesi mümkündür.³⁸

2.1.4. İ‘rab

Nahiv İlmi ile aynı anlamda³⁹ kullanılan **i‘rab** kavramına bakıldığında da bunun Arap dili‘nin süsü⁴⁰ ve konuşulduğu doğru anlamada yegâne kârine (ipucu) olduğu neredeyse tüm Arap dilbilimciler tarafından vurgulanmıştır. Kaynaklara bakıldığında Arap dilinde ilk lahn⁴¹ olaylarının kelime sonlarının yanlış okunması şeklinde yani i‘râb içinde ortaya çıktığı anlaşılır.⁴²

35) Nahiv ekolleri içerisinde âmil‘i en fazla kullanan ve görüşlerini buna dayandıran Basra ekolü olmuştur. Kûfelilerin de âmilden bağımsız hareket ettiklerini söylemek mümkün değildir. Ancak onlar semâ‘ya öncelik tanıdıkları için âmili ikinci derecede görmüşlerdir. Bkz: Civelek, Yakup, *Arap Dilinde İ‘rab Olgusu*, Araştırma Yay. Ankara 2003, s. 46.

36) Kınar, Kadir, “*Arap Gramerinde Amil Teorisi*” *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bilimname Düşünce Platformu*, 2006, Kayseri, sayı, 11, s. 158.

37) Nahiv ekolleri içerisinde âmil nazariyesini en fazla kullanan ve görüşlerini buna dayandıran Basra ekolü olmuştur. Kûfelilerin de âmilden bağımsız hareket ettiklerini söylemek mümkün değildir. Ancak onlar semâ‘a öncelik tanıdıkları için âmili ikinci derecede görmüşlerdir. Bkz: Civelek, *İ‘rab Olgusu*, s. 46.

38) Kınar, “*Arap Gramerinde Amil Teorisi*”, s. 158.

39) Yakut, Ahmed Süleyman, *Zahiretu‘l-İ‘rab fi‘n-Nahvi‘l-Arabî*, Daru‘l-Ma‘rifeti‘l-Camiyye, İskenderiyye, 1994, s. 15; ez-Zeccaci, *el-Idah*, s. 89. Ayrıca Hz. Ömer‘in: Ebu‘l-Esved Basra halkına “i‘rabı öğretsin” direktifinden de anlaşılacağı üzere *i‘rab* kelimesi *nahiv* anlamında kullanılmıştır. Bkz: el-Kuvzî, İved Ahmed, *el-Mustalahu‘n-Nahvî*, İmadat-u Şuûni‘l-Mektebat, Camiât-u Riyad, 1401. s. 14.

40) ez-Zübeydî, *Tabakatu‘n-Nahviyyine ve‘l-Lugaviyyin*, thk. Muhammed Ebu‘l-Fadl İbrahim, Daru‘l-Maârif, 2. Baskı, Kahire, 1119, s. 11.

41) Dilde daha çok i‘rab hatası olarak kabul edilen lahn‘le ilgili bkz: el-Yâsîn, Muhammed Hüseyin, *ed-Dirâsâtu‘l-Lugaviyyetu inde‘l-Arab*, Beyrut, 1980, s. 34-36; el-Keys, Abdullah Muhammed, *Eseru‘l-Kur‘ân*, Trablus, 1992, s. 117

42) Bulut, Ali, “*Nahiv Terimlerinin Ortaya Çıkış Süreci*”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2008, Sayı. II, s. 98-99.

Bu çalışmaların mütemmimi⁴³ olarak gösterilen İbn Faris, i'rabın Araplara has ilimlerin en önemlilerinden olduğunu belirtip şöyle der:

İ'rab sayesinde cümle içindeki kelimelerin anlamları birbirinden ayırt edilmektedir. Eğer i'rab olmasa cümledeki kelimelerin gramer anlamı bakımından hepsi de eşit olurlardı. Bir kimse kelamın temel unsuru olan yüklemi i'rab vasıtasıyla bilebilir. Eğer i'rab yoksa bir faili mefulden, isim tamlamasında muzafı mevsuftan, sıfatı tekitten, hayret ve şaşkınlık ifadesi için kullanılan taaccüp kalıbını soru veya olumsuzluk bildiren kalıptan ayırmak mümkün olamaz.

Dolayısıyla İbn Faris'e göre i'rab sadece kelimelerin cümle içindeki manalarını ayırt etmekle kalmayıp konuşmacının niyetine de el uzatmaktadır.⁴⁴

Kıscacası kuralcı yaklaşımlar bazında *kıyas, illet, âmil* ve *i'rab*'ın Arap dilbilimi çalışmalarındaki konumları öteden beri ciddiyetini korumuş ve hâlâ korumaktadır. Dolayısıyla bu kavramların savunucularına göre bunların birini yekdiğerinden ayırmaya kalkışmak pürüzsüz inşa edilen bir duvara gedik açmak gibi bir şey olur. Örneğin, âmilin çıkarılması düşüncesi i'rabın da önemsenmemesi anlamına gelecektir ki bu düşünce bir i'rab dili olan Arapça için asla kabul edilip benimsenemez. Ayrıca âmilin neticesi olan i'rab fikrinin Kur'an'ın doğru okunması ve Arap dilinin lahn adı verilen yanlış konuşma ve yazmadan korunması amacından doğduğu da bilindiğine göre âmil ve i'rabın ihmali Kur'an'ın yanlış anlaşılmasına götürecek tehlikeli bir yaklaşım olacaktır. Yani onlara göre bir nevi akidevî kaygılardan dolayı da girilen bu çabaların ve Arap dilinde oluşturulmuş mihenk taşlar, kaide ve kuralların hâl-i hazırda veya daha sonraki dönemlerde üzerinde (önyargılı olarak) tartışılmayacak derecede bir önem arz ettiği ortadadır.⁴⁵

3. Dilde Betimsel Tutum

Betimleyici tutum, kural koyma ve *doğru-yanlış* yargısında bulunmayı hedeflemediği gibi *bu böyledir, buna uymayan yapılar kabul edilemez* anlayışını da kendisinden uzak tutar. Zira bu tutumun savunucularına göre sürekli kullanılan, soyut bir araç olan, zamanla değişen ve değiştirilen dilin kullanılması, salt katı kurallara göre ölçüp biçilememelidir. Çünkü dilbilgisel ve toplumsal kurallar, dilin kullanılmasını, anlamayı ve anlatmayı kolaylaştıran düzenlemeler olarak kabul edilmelidir.

Bu konuda şunları belirtmekte yarar vardır: bilindiği üzere Arap gramerinin esasları, tedvin hareketiyle birlikte belirlenmeye başlamış, bu konuda eserler yazılmış ve nahiv ilmi, bu çalışmanın büyük bir bölümünü oluşturmuştur. Söz konusu ilim, ilk çalışmalarla birlikte âlimlerin yoğun bir ilgisi ile karşılaşmış, bu alanda hacimli eserler telif edilmiş-

43) Yakut, *Zahiretu'l-İ'rab*, s. 71.

44) İbn Faris, es-Sahîbî, s. 42. Ayrıca bkz: el-Cabirî, *Bunyetu'l-Akli'l-Arabî*, çev. Burhan Köroğlu - Hasan Hacak ve Ekrem Demirli, Acem Matbaacılık, 3. Baskı, İstanbul, 2001, s. 57.

45) Bu kavramlar hakkında mukayeeseli anlamda Ebu'l-Berakat'in (İbnu'l-Enbarî), *el-İğrab fî Cedeli'l-İ'rab*, adlı kitabına bakılmasının iyi olacağı kanaatindeyiz.

tir. Bundan dolayı bu ilmi kolaylaştırmak, genç nesillere öğretmek gibi amaçlarla bazı hareketler görülmüş ve günümüze kadar da devam etmiştir.⁴⁶ Sadece nahiv eserlerinin hacimlerinin büyük olması değil; âmiller nazariyesi, kıyas ve ta'lil gibi Arap gramerinin oluşumunda etkili olan unsurlar da bazı kesimlerce dili öğrenmeyi güçleştiren etkenlerin başında sayılmaktadır. Dolayısıyla kuralcılığa karşı çıkıp nahvin kolaylaştırılmasını hedefleyen betimsel bir yaklaşımın sergilenmesini ifade edenler, nahvi zorlaştırdığı iddia edilen ve Arap nahvinin temelini oluşturan başta âmiller nazariyesi olmak üzere kıyas ve illeti eleştirmişlerdir.⁴⁷

Aslında yoğun bir şekilde kuralcılığın eleştirilip özellikle kıyas, illet ve takdir gibi unsurlara karşı çıkışların mekânı Endülüs'tür denilebilir. Zira nahvi kolaylaştırıp betimsel tutumu peyderpey olarak ön plana çıkararak İbn Hazm (ö: 456/1064), İbn Tûmert (ö: 524/1130), İbn Madâ (ö: 592/1196) ve İbn Ruşd (ö: 595/1198) Endülüs menşeli'dirler.⁴⁸

Betimsel yaklaşımın en çok neyi ispatlamaya çalıştığına gelince şunlar söylenebilir: bu yaklaşımda dilde metni oluşturan dilin yapısı ve işlevi temel alınır ve metinde düzenlenmiş halde karşımıza çıkan dilbilim malzemesi kendi içinde dikkate ve incelemeye tabi tutulur.⁴⁹

Yine bu yaklaşımda, bir kavramı bir fikri bir duyguyu veya bir hâli ifadeyle vazifeli dil unsurlarının sahip olduğu değerlerin incelenmesi vardır. Yani metnin veya ifadenin anlamını şekillendiren duygusal estetik, öğretici değerlerin araştırılması ve gözler önüne serilmesi söz konusudur.⁵⁰ Dile doğanın bir parçası olarak bakılır. Yani herhangi bir yörenin ağız ile ölçünlü dil arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmaz. Ayrıca ağızların ölçünlü dile tâbi olmadığı hareket noktası olarak ele alınır.

3.1. Betimsel Tutumda Ön Plana Çıkan Kavramlar

Betimsel yaklaşımda, dilsel simgeler (الرموز اللغوية), istikra (الاستقراء), ve tak'id (التقعيد) gibi ön plana çıkan kavramların, bu yaklaşımı benimseyenlerce sıklıkla dile getirildiği görülmektedir.⁵¹

Bu olgulara, dilin düzgünce kullanımı için sistemli çalışmaların kesinlikle olması gerektiğini savunanlara karşı bir nevi kanıt olarak da bakılabilir. Çünkü dilin toplumsal bir araç olduğu düşünülürse hiçbir şekilde doğru veya yanlış eğilimine girmeden insanların

46) Doğan, Yusuf, "Arap Gramerinde İlk Yenilikçilik Hareketleri ve Etkileri," *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2008, s. III, s. 183.

47) Hamâse, Abdullatîf Muhammed, *el-'Alâmetu'l-İ'râbiyye f'l-Cumle beyne'l-Kadîm ve'l-Hadîs*, Dâru'l-Fikr, Kahire, trs. s. 257.

48) Doğan, "Yenilikçilik Hareketleri", s.192.

49) Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Akçağ Yay, Ankara, 1986, s. 61.

50) Aktaş, . *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, s. 82.

51) Hassan, *el -Mi'yariyye*. s. 107-108.

birbirleriyle iletişime geçmesini sağlayabilen vasıtaların-dilsel simgeler gibi- herhangi bir metot ya da kuralla kontrol altına alınması doğru olmasa gerektir.

Aslında dilin malzemelerini toplayıp derlemek gibi bir derdi olan ilk dilcilerin kurallı olmadıkları bilakis var olanı betimlemeye çalıştıkları da söylenmiştir. Suyûtî'nin *شمس دار, قدر, شمسون* ile yani *دارون, قدرون, شمسون* olarak cem edilemeyeceği çünkü böyle bir duyumun ve söylentinin asla olmadığını⁵² belirtmesi de bunu destekler niteliktedir.

Bu bakımdan dilde yegâne söz sahibi olanlar konuşanlardır. İlmi heyetler dil kullanımı gerçeği hilafına kurallar koyamazlar. Dilciler ise dilin tanımını yaparlar ve daha öteye gidemezler. Yoksa ister yazı dilinde ister konuşma dilinde olsun belli lehçeleri benimseyip genel dili onlara göre uyarlamak çok ciddi bir dayanak istemektedir. Bu bağlamda Ebu Hayyan'nın şu ifadesi düşündürücüdür. *Herhangi bir kabilenin lehçesinde olan her şeye kıyas olunur. Öyleyse, bir kabilenin lehçesi olan her şeye itimad edilir ve bu kabilenin kullandığı her sözcük benimsenip onlar gibi kullanılabilir.*⁵³

3.1.1. Dilsel Simgeler

Betimsel tutumla adeta özdeşleşmiş olan Temmam Hassan dilsel simgeleri, *dokunma, tatma, koklama, duyma* ve *görme* olmak üzere beş kısımda incelemiştir.⁵⁴ O, evladına olan muhabbetini göstermek için başını okşamayı **dokunmaya**, pişirilen yemeği kontrol etmek için tadına bakmayı **tatmaya**, komşuda pişirilen bir şeyin kokusunu aldığı anda ne olduğu hakkında fikir yürütmeni **koklamaya**, arabanın korna sesini duyup çekilmesini **işitmeye** ve yol işaretlerini görüp yol kurallarını anlamayı da **görmeye** misal olarak getirmiştir.⁵⁵

Binaenaleyh eğer yerine ve zamanına göre toplumda yer edinilmiş bazı simgelerle de anlaşılabiliriyorsa bu demek oluyor ki kurallarca sıkıştırılmış hiçbir cümle kullanmadan da anlaşılabilir ve uzlaşılabilir. Zira toplum dilbilim perspektifinden bakıldığında dilin, aslında bazı şeyleri öğretmek için değil, insanî ilişkilerde bulunmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Onun için galat-ı meşhur'un fasih dilden evla olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶

3.1.2. İstikrâ

Sözlük anlamı, *okumasını talep etmek* olan istikrâ, zamanla Arap dili hakkında malzeme toplamak isteyenlerin yaptıkları işi ifade eden bir isim olmuştur. İlk dönem nahivcilerinin dil maddelerini toplamak için çölde yaşayan Araplarla buluşmak için yaptıkları

52) es-Suyûtî, *el-İktirâh fi İlmi Usulî'n- Nahv*, thk. Muhammed Süleyman Yakut, Daru'l- Ma'rifeti'l-Camiyye, Camiat-u Tanta, 1426/2006, s. 294.

53) el- Huli, Emin, *Menahic-u Tecdid Fi'n- Nahv ve'l Belağe ve't -Tefsir ve'l- Edeb*, çev. Emrullah İşler-Mehmet Hakkı Suçın, Avrasya Yay. Ankara, 2006, s. 257.

54) Hassan, *Mi'yariyye*, s. 106.

55) Hassan, *Mi'yariyye* s. 107-108.

56) Karataş, Turan, "Galat", *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay. 2007.

seyahatlerin en büyük hedefi dili toplamak, derlemek ve dolayısıyla da istikrâ ameliyesini gerçekleştirmek idi.⁵⁷

İstikrâ Arap dilinin araştırılmasında, irdelenmesinde ve elde edilen bilgilerden hüküm çıkarmada çok önemli bir dayanaktır. Nitekim Arap dilinin nahivcilerce kabul edilen bütün bir mirası taranmış ve kelime çeşidinin üç tane olduğuna kesin karar verilmiştir. Verilen bu karar aynı zamanda başka bir çeşidin olmasını da kesin bir şekilde engellemiş olmaktadır. Aynı şey Arap dilindeki fiiller için de geçerlidir. Dolayısıyla yapılan istikrâ'ya göre Arap dilinde fiil mazi, muzari ve emir kipinden oluşmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla istikrâ'nın, dili betimleme açısından önemli bir olgu olduğunu ve aslında dil realitesinin de bunu desteklediği söylenebilir.

3.1.3. Tak'id

Tak'id'i *lehçelerdeki sabit uygulamaların dışına çıkılmaksızın her zaman ve her yerde, iletişim aracı olarak yeterliliğine de bakılmaksızın nahivcinin, insanların kullandığı lehçelerden derlediği ve tespit ettiği melekelerdir. Ayrıca tak'id; ister bilinçli ister bilinçsiz olsun kullanılışı rehin alan, kendisinden kelam ölçütleri bir hayli elde edilen ve mütekellimin konuşmasını delillendirmesi bazında kendisine dayanak temin edip ve bu dayanaklara kıyas edebilme örneklerini sunan mercidir*⁵⁹ şeklinde açıklayan el-Müheyri, bu olgunun önemini de ortaya koymuş olmaktadır.

Ayrıca *قعد تقعيدا hizmet etmek*⁶⁰ anlamına izafeten, *toplanan dil malzemelerini gözden geçirip münasip çaba sarf etmektir* şeklinde bir tanımın da, söz konusu olgunun betimsel tutumdaki işlevini netleştirmektedir. Zira dil araştırmalarında takip edilmesi gereken yöntemi/istikrâ'yı uygulayıp birçok lehçeden istifade etmeyi amaçlayan kesimler, dilin çeşitli örneklerle ve kullanımlara sahip toplumsal bir olgu olduğunu ve toplumda belirlenen ölçütlerden asla kopuk bir şekilde ele alınamayacağını ifade etmeye çalışmışlardır.

Dolayısıyla gerek dilsel simgeler gerek istikrâ ve gerekse ta'kid olgusu söz konusu tutumun savunucuları tarafından bir bakıma kanıt niteliğini de taşıdığından önemli olarak görülmüştür.

Sonuç

Arap edebiyat tarihine baktığımızda, Arap dilinin câhiliye devrinden itibaren edebî bir zenginliğe sahip olarak ve kabileler arasında değişik lehçelere ayrılarak günümüze kadar geldiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Bu dille ilgili ilk çalışmaların başlamasının en önemli nedenleri arasında Arapça'yı her türlü bozulmaya karşı koruma düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda ilk teşebbüs,

57) Çıkar, *Kıyas*, s. 27.

58) Çıkar, *Kıyas*, s. 94.

59) el-Müheyri, Abdulkadir *Nezaratun fi't- Turasi'l- Lugavî, Daru'l- Garbi'l- İslâmî*, 1. baskı, Beyrut, 1993, s. 131.

60) Sarı, Mevlüt, *Arapça-Türkçe Lügat*, İstanbul, 1982, s. 1245.

Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin Kur'an'ın harekelenmesi şeklinde olmuştur. Böylece hicri birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk dil çalışmaları başlamış ve genel olarak bu çalışmaların oluşturduğu bilim dalına *nahiv* adı verilmiştir.

Öte yandan katı kurallar çerçevesinde dile yaklaşanları eleştirip ve kuralcılık yaklaşımın aksine betimsel bir bakış açısını benimseyenler de zaman içerisinde belirginleşmeye başlamıştır. Aslında nahvi kolaylaştırma hareketi olarak da adlandırılabilir olan bu betimsel tutum Arap gramerinin bir kısmını mesnetsiz nazariyelerden ve gereksiz uzun yorumlardan arındırmak amacıyla ön plana çıkmıştır.

Bu iki temel yaklaşımın birbirleriyle olan ayrımı ise şöyle açıklanabilir: kuralcılık bakış açısı, dile ait kuralları metinler üzerinde bir ölçüt olarak görür. Bu kurallar dilin kullanımını esnasında mutlaka uyulması gereken kanunlardır. Hatta bunlara doğal bir şekilde konuşanların da uyması gerekir. Betimsellik ise dili kaynak olarak ele alıp inceler. Bunu yaparken asla bir yörenin ağzı ya da şivesini temel almaz.

KAYNAKÇA

- Abdulaziz, Muhammed Hasan, *el-Kıyas fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Kahire, 1415/1995.
- Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Ankara, 1986, s. 61.
- Bulut, Ali “*Nahiv Terimlerinin Ortaya Çıkış Süreci*”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2008.
- Bakırcı, Selami-Kenan, Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*. Erzurum, 2001.
- Civelek, Yakup, *Arap Dilinde İ'rab Olgusu*, Ankara, 2003, s. 46.
- Cuber, Muhammed Abdullah, *el-Uslub ve'n-Nahv*, 1. Baskı, İskenderiyye, 1409/1988.
- Çıkar, Mehmet Şirin *Kıyas Bir Nahiv Usul İlmi Kaynağı*, Van, 2007.
- _____, “*ez-Zeccaci'nin el-İdah fi İleli'n -Nahv ve el-Cumel fi'n-Nahv Adlı Eserleri Bağlamında Nahiv İlmine Bakış*”, *Nüşa*, 2004. Sayı: 14.
- Demirayak, Kenan, *Abbasî Devri Edebiyatı*, Erzurum, 1998.
- Doğan, Yusuf, “*Arap Gramerinde İlk Yenilikçilik Hareketleri ve Etkileri*,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2008.
- Dayf, Şevkî *el-Medârisu'n-Nahviyye*, , Mısır, 2005.
- et-Tehânevi, Muhammaed Ali, *Keşşaf-u İstilâhati'l-funûn* Lübnan, trs.
- ez-Zeccâcî, *el-İdâh fi İleli'n-Nahv*, Beyrut, 1399/1979.
- er- Rümmani, Ali b. İsa, *Resail fi'n- Nahv ve'l-Luğa*, Bağdad, 1969.
- el-Cürcânî, *Delailu'l- İ'caz*, Kahire 2004.
- el-Beyhakî, *Menâkibu's-Şafî*, Kahire, 1390/1970.
- el-Useymin, Muhammed Salih *Şerhu'l-Acurrumiyye*, Riyad, 1426/2005.
- el-Bağdadî, Hatip, *el-Camiû li-Ahlaki'r-Ravî ve Âdâbu's-Samiû*, Riyad, 1403/1983.
- el- Cabiri, M. Abid, *Arap İslam Aklının Oluşumu*, İstanbul, 2001.
- _____, *Bunyetu'l-Akli'l-Arabî*, İstanbul, 2001.

- es-Suyutî, *el-İktirah fî İlmi Usuli'n-Nahv*, y.y, 1426/2006.
- _____, *Tedribu'r-Ravî fî Şerhi Takribi'n-Nevevî*, Beyrut, 1417/1996.
- Ebu Naîm, Ahmed b. Abdullah el-Esfehanî, *Hilyetu'l-Evliya ve Tabakatu'l-Esfiya*, Beyrut, 1416/1996.
- el-Müheyri, Abdulkadir *Nezârâtun fi't- Turasi'l- Lugavî*, Beyrut, 1993.
- el- Huli, Emin, *Menahic-u Tecdid Fi'n- Nahv ve'l Belağe ve'l- Edeb*, Ankara, çev, Emrullah İşler-Mehmet Hakkı Suçin, 2006.
- el-Kalkâşendî, *Dev'u's-Subhi'l-Musfir*, Mısır, 1326/1906.
- Fecal, Mahmut, *el-Hadisü'n-Nebevî fi'n-Nahvi'l-Arabî*, Riyad, 1417/1997.
- Gündüzöz, Soner, *Arapçada Kelime Türetimi: Kavramlar Kuramlar*. 2005.
- Hassan, Temmam, *el-Lugatu Beyne'l-Mi'yariye ve'l-Vasfiyye*, Kahire, 1958.
- _____, *el-Lugatu'l-Arabiiyyetu Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, Fas ,1994.
- Hamâse, Abdullatîf Muhammed, *el-'Alâmetu'l-Î'râbiyye fî'l-Cumle Beyne'l-Kadîm ve'l-Hadîs*, Kahire, trs.
- İbnü's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, Beyrût, 1985.
- İbn Ebi'r-Rabî', *el-Basit fi Şerhi Cumeli'z-Zeccacî*, Beyrut, 1407/1986.
- İbn Faris, *es-Sahibî fî Fıkhi'l-Luğâ*, Beyrut, 1418/1997.
- İbn Teymiye, *İktidau's-Sirati'l-Müstakim li-Muhalifeti Ashabi'l-Cahim*, Riyad, trs.
- İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, Mısır, trs.
- İbnu'l-Esir, el-Cezerî, *Camiu'l-Usul fi Ehadisi'r-Resul*, y.y, 1389/1969.
- İbn Halkan, *Vefeyâtu'l-A'yân*, Beyrut, trs.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, İstanbul, 2012.
- İbn Sellâm, el-Cumahî, *Tabakâtu's-Şuarâ*, Beyrut, 1422/2001.
- İlyâs, Munâ, *el-Kıyâs fi'n-Nahv Ma'a Tahkiki Bâbi's-Şâz mine'l-Mesâ'ili'l- Askeriyyât*, Dimeşk, 1985.
- İbn Malik, *elfiyyet-u İbn Malik*, Beyrut, 1989.
- Salih el-Fevzan, *Delilu's-Salik ila Elfiyeti İbn Malik*, 1. Baskı, 1998.
- Şerhu'l-Eşmunî alâ Elfiyeti İbn Malik*, Beyrut, 1375/1955.
- Kızıklı, Zafer, “Ebu'l-Esved Ed-Du'eli'nin Arap Gramer Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Dini Araştırmalar*, 2006.
- Kınar, Kadir, “Arap Gramerinde Amil Teorisi” *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bilimname Düşünce Platformu*, Kayseri, 2006.
- Karataş, Turan, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 2007.
- Muhammed, Abdullah b. et-Temîn, *el-Lahnu'l-Lugavî ve Âsâruhu fi'l-Fıkhi ve'l-Luga*, Dubaî, 1429/2008.
- Sarı, Mevlüt, *Arapça-Türkçe Lugat*, İstanbul, 1982.
- Yakut, Süleyman, *Zahiretu'l-Î'rab fi'n-Nahvi'l-Arabî*, İskenderiyye, 1994.